

Τέσσερα χρόνια αργότερα, στις 20 Σεπτεμβρίου 1971, ο Σεφέρης πέθανε και η κηδεία του εξελίχθηκε σε διαδήλωση κατά της δικτατορίας. Μπορείτε να βρείτε σχετικές φωτογραφίες στο διαδίκτυο και να ακούσετε το [ηχητικό ντοκουμέντο](#) της κηδείας. Διαβάστε και το παρακάτω απόσπασμα στο οποίο ο αφηγητής καταθέτει την εμπειρία του από τη συγκεκριμένη διαδήλωση.

Νίκος Μπίστης

Προχωρώντας και αναθεωρώντας

Όλα αυτά μας ήταν παντελώς άγνωστα και αδιάφορα εκείνο το απομεσήμερο του Σεπτεμβρίου του 1971 που μαζί με την Κατερίνα στριμωχτήκαμε έξω από τον ναό του Σωτήρος για το στερνό αντίο στον Σεφέρη. Η κηδεία είχε αντιδικτατορικό χρώμα, σχεδόν όλοι είχαμε προστρέξει επί τούτου, για να διαδηλώσουμε την αντίθεσή μας στη Χούντα. Η ατμόσφαιρα, ηλεκτρισμένη από την αρχή, φορτιζόταν από τις αλληπάλληλες αφίξεις προσωπικοτήτων του παλαιού πολιτικού κόσμου. Χλιαρά και αναγκαστικά τους χειροκροτούσαμε, για να υποδηλώσουμε τα αντιδικτατορικά μας αισθήματα. Το προαύλιο της εκκλησίας πήρε φωτιά και ο κόσμος βρήκε τη λαλιά του μόλις εμφανίστηκε το μεγάλο, γεμάτο γαρίφαλα στεφάνι με την υπογραφή «Πολιτικοί κρατούμενοι φυλακών Κορυδαλλού». Η ίδια η κηδεία ήταν μια επίδειξη αντιδικτατορικής ενότητας, προάγγελος της Ελλάδας της συμφιλίωσης και εκατέρωθεν ανοχής που οικοδομήθηκε μετά το 1974. [...]

Αν στο φέρετρο του Παλαμά ακουμπούσε όλη η Ελλάδα, όπως είπε ο μεγαλόστομος Σικελιανός, στο φέρετρο του Σεφέρη ακουμπούσε η αγωνιζόμενη Ελλάδα. [...] Όλη η δύναμη της Αστυνομίας ήταν εκεί μαζί με το σπουδαστικό και το συνδικαλιστικό της Ασφάλειας. Μόλις το φέρετρο βγήκε από την Εκκλησία, κάποια μισόκλειστα χείλη άρχισαν να μουρμουρίζουν τραγουδιστά το πασίγνωστο «Περιγιάλι». «Ησυχία», «Σκασμός», «Διαλυθείτε», φώναζαν οι επικεφαλής της Αστυνομίας και οι ασφαλίτες, αλλά το πλήθος τους ξεπέρασε, πήρε στο κατόπι το φέρετρο, το μουρμούρισμα δυνάμωσε, έγινε λέξεις και σε δευτερόλεπτα τραγούδι και κραυγή ελευθερίας.

Διψάσαμε το μεσημέρι μα το νερό γλυφό.

*Με τι καρδιά, με τι πνοή, τι πόθους και τι πάθος
πήραμε τη ζωή μας. Λάθος. Κι αλλάξαμε ζωή.*

Όσο κι αν ο έρωτας αποτελεί στην απόλυτη μορφή του κατάθεση ελευθερίας, δύσκολα ο νεκρός θα φανταζόταν ότι η ερωτική – σε πρώτη ανάγνωση – και λυρική του «Άρνηση» θα μετατρεπόταν σε αγωνιστικό παιάνα. Υπάρχουν, όμως, στιγμές που οι λέξεις ξεπερνάνε τον δημιουργό και τις προθέσεις του, αυτονομούνται και εκφράζουν την ταραγμένη εποχή και αυτούς που τις έχουν στα χείλη τους. Κρατώντας με το ένα χέρι την Κατερίνα και με το άλλο ένα νεαρό Λαμπράκη που βρέθηκε δίπλα μου, ανεβαίναμε τραγουδώντας προς το Πρώτο Νεκροταφείο. Από τα ανοικτά παράθυρα των πολυκατοικιών ξεπρόβαλλαν κάμερες που κινηματογραφούσαν την πορεία. Ήταν συνεργεία διεθνών μέσων ενημέρωσης; Ήταν της ασφάλειας; Πιθανόν και τα δύο. Η μέθη και η συγκίνηση της πρώτης οιονεί διαδήλωσης χαραχτηκε στην μνήμη. Ήταν μια περίεργη πορεία με λίγα συνθήματα και πολύ Θεοδωράκη, περισσότερο μια προθέρμανση για τον αγώνα που θα ακολουθούσε. Ο κόσμος ηλικιακά μισός-μισός. Πολλοί είχαν συμμετάσχει στις προδικτατορικές κινητοποιήσεις, αλλά πάρα πολλοί παίρνανε το βάπτισμα του πυρός. Όλο το δίχτυ από παρέες και επαφές που είχε φτιαχτεί με υπομονή την προηγούμενη χρονιά, χωρίς προσυνεννόηση, από εσωτερική παρόρμηση ήταν εκεί. Με όλα αυτά τα νεανικά πρόσωπα διασταυρωνόμουν συνέχεια τα επόμενα τρία χρόνια. Όλοι τραγουδούσαν, λιγότεροι φώναζαν συνθήματα, πιο μαχητικοί οι νεότεροι που είχαν άγνοια κινδύνου, πιο συγκρατημένοι οι μεγαλύτεροι που

είχαν δει πολλά τα μάτια τους. Ακριβώς πίσω μου μια παρέα από Λαμπράκηδες έριχνε τα συνθήματα. Στο «Ελευθερία» και «Δημοκρατία» ακολουθούσε μεγάλο κομμάτι των διαδηλωτών.

[...] Τότε με την άκρη του ματιού μου είδα ένα μεσόκοπο γκριζομάλλη, [...] χωρίς ανάσα ξεκίνησε να τραγουδά την «Μαργαρίτα-Μαργαρώ». Ακαριαία ο μουδιασμένος κόσμος βρήκε διέξοδο και για λίγο η πένθιμη πομπή χόρευε και λικνίζονταν στον γνωστό ρυθμό. [...]

Νίκος Μπίστης,
Προχωρώντας και αναθεωρώντας

Ασκήσεις

1. Να συζητήσετε τις αντιδράσεις του κόσμου που συμμετείχε στην κηδεία, όπως τις περιγράφει και τις σχολιάζει ο δημοσιογράφος. Ποιο νόημα αποκτά η κηδεία του Σεφέρη, σύμφωνα με τον αφηγητή;
2. Ποια ταυτότητα προβάλλει ο Μπίστης μέσα από την αφήγηση; ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ
Τεκμηριώστε την απάντησή σας με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
3. Να δώσετε έναν τίτλο στο απόσπασμα.
4. Υποθέστε ότι είστε ένας δημοσιογράφος που παρακολούθησε την κηδεία του Σεφέρη και γράφει μια είδηση με σχόλιο για το γεγονός. Αξιοποιήστε τις φωτογραφίες που συγκεντρώσατε, το ηχητικό ντοκουμέντο και το κείμενο του Μπίστη, για να γράψετε την είδηση, βλ. και [Έκφραση-Έκθεση Β' λυκείου, σ.48](#). ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΕΙΔΗΣΗ
5. Να συζητήσετε τη στάση των νέων απέναντι στη δημοκρατία σήμερα, περίπου 40 χρόνια μετά την αποκατάστασή της. Νομίζετε ότι οι νέοι εκτιμούν και προστατεύουν το δημοκρατικό πολίτευμα ή το θεωρούν δεδομένο και εφησυχάζουν;
6. Ακούγεται συχνά η φράση *από μια άποψη όλα είναι πολιτική*. Τι σημαίνει για σας αυτή η φράση; Σκεφτείτε και τη σχετική φράση του Αριστοτέλη: *Φύσει μὲν ἔστιν ἄνθρωπος ζῶον πολιτικόν*, [Πολιτικά Γ, 1278.b9](#) (Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του πολιτικό όν).
7. Να συζητήσετε σε ομάδες το θέμα του ενεργού πολίτη. Κάθε ομάδα να επιχειρήσει να δώσει τον δικό της ορισμό, καταρτίζοντας τον δεκάλογο των δράσεων του ενεργού πολίτη. Καλό θα ήταν για τη συγκεκριμένη εργασία να πλοηγηθείτε στον διαδικτυακό τόπο του εκπαιδευτικού προγράμματος [Νοιάζομαι και δρω](#) από όπου μπορείτε να αντλήσετε ιδέες και [χρήσιμο υλικό](#). Το πρόγραμμα αυτό έχει στόχο την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών, την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης, της δημοκρατίας και της βιώσιμης ανάπτυξης.